

گذری بر پیشینه اقدامات اجتماعی صنعت نفت ایران (کنکاشی در مسئولیت اجتماعی شرکتی صنعت نفت)

هوشنگ فضلی^۱

چکیده

این مقاله با رویکرد بررسی تاریخی، به تاریخچه توجه صنعت نفت به موضوعات اجتماعی و اقدامات حمایتی در قبال جامعه کارکنان صنعت و جوامع محلی پیرامون مناطق عملیاتی آن می‌پردازد. در انجام این بررسی عمدتاً از شیوه بررسی اسنادی (کتابخانه‌ای) و تکنیک فیش برداری استفاده شده است. با این حال داده‌های حاصل از شیوه میدانی نیز مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. منابع (دست اول و دست دوم) مورد استفاده در این بررسی شامل اسناد و تصاویر تاریخی مربوط به صنعت نفت، مصاحبه‌های افراد شاهد موضوع یا رویدادها، گزارشات تاریخی و سازمانی مستقیم، سایت‌های اینترنتی شرکت‌ها و سازمان‌های نفتی، مطالعات و مشاهدات میدانی نگارنده، کتب، نشریات، سایت‌های اینترنتی، گزارشات غیر مستقیم) می‌شود. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که سابقه اقدامات اجتماعی صنعت نفت در کشور عمری به درازای خود این صنعت دارد. مسجد سلیمان به عنوان نخستین پایگاه نفتی، از همان آغاز فعالیت حفاری چاه‌های نفتی بتدریج شکل و شمایل یک جامعه شهری را یافته و محل ظهور یک تمدن شهری در حدود یک قرن پیش شد. این مدنیت در شهر آبادان تداوم و قوام یافته و هرچه بیشتر غنی‌تر شد. با بروز تحولات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی گوناگون در کشور، بویژه وقوع انقلاب اسلامی، دگرگونی در تعاملات صنعت نفت با جوامع پیرامونی پدید آمد و مناسبات پیشین تغییر یافت اما هیچگاه توجه صنعت به پیرامون خود قطع نشد. توسعه صنعت نفت در مناطق عملیاتی تنوعی از حمایت‌ها و کمک‌ها را رقم زد و سازوکارهای جدیدی در نزد برخی از شرکت‌های نفتی در این زمینه پدید آمد که ماهیتاً بر مسئولیت اجتماعی شرکتی استوار بودند. در سالهای اخیر با ایجاد حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت، باب تازه‌ای در توجه صنعت نفت به محیط پیرامونی گشوده شد و موضوع مسئولیت اجتماعی صنعت نفت بطور هدفمند مد نظر قرار گرفت.

کلمات کلیدی: صنعت نفت، اقدامات اجتماعی، مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

^۱ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی شهری - صنعتی و کارشناس CSR حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت، hooshangfazli@gmail.com

مقدمه

تاریخ صنعت نفت و گاز مشحون از چالش‌های و رویدادهای اقتصادی، سیاسی، محیط زیستی و اجتماعی - فرهنگی است. این صنعت همواره به اختیار یا به اضطرار با نظام اجتماعی و محیطی در یک فرآیند تعاملی (گاه منفی و گاه مثبت) وارد شده است.

ایران در مناطق نفت خیز خود دو تجربه متمایز در مناسبات صنعت نفت و محیط اجتماعی و بیرونی را به نمایش گذاشته است. هر دوی این تجربه‌ها سابقه‌ای به درازای عمر صنعت نفت و پیشینه روابط این صنعت با محیط جغرافیایی و طبیعی و نیز محیط اجتماعی دارند. تجربه نخست به خاستگاه نخستین چاه نفت یعنی شهر مسجد سلیمان در استان خوزستان مربوط می‌شود که چهره امروزی آن خبر از تاثیرات و میراث ناخوشایند صنعت نفت دارد. میراثی که توسعه نیافتگی و فقر نماد بارز آن است. اما شهر آبادان که در همان استان قرار دارد، تجربه دیگری است که با استقرار پالایشگاه نفت در آن، همواره به عنوان شهری صنعتی و مدرن توجهات را به خود جلب می‌کرد و فرهنگ شهری خاص خود را دارا بوده است.

با اکتشاف میدین گاز در خلیج فارس، قطب صنعتی دیگری در استان بوشهر و منطقه عسلویه پا گرفت که منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در آن قرار گرفته و پروژه گازی عظیم پارس را اداره می‌کند. اکنون این منطقه با دگرگونی‌های جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی متعددی روبروست. مناسبات صنعتی با جوامع محلی و محیط زیست، چالش‌های تازه‌ای را در این منطقه رقم زده است. چالش‌هایی که گاه تجربه مسجد سلیمان و گاه تجربه آبادان را به اذهان متبادر می‌سازد.

شرکتهای نفتی در دنیا، در برنامه‌های عملیاتی خود مفهوم «مسئولیت اجتماعی شرکت» را به کار گرفته‌اند. آنها در این باره چارچوبی برای انجام خدمات اجتماعی متکی بر رویکرد مشارکتی و استفاده از ظرفیت‌های جوامع پیرامونی حوزه‌های توسعه نفت و گاز تعریف کرده و عملیاتی کرده‌اند. این اقدام، بسیاری از چالش‌ها و پیامدهای سوء ناشی از استقرار صنعت در جوامع را کنترل و از رسیدن به مرحله بحران و خطر باز داشته است. در مناطق نفتی ایران نیز دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی مختلف، بیش از پیش توجه مدیران نفتی را به خود جلب کرده و آنها به دگرگونی‌های محیط‌های پیرامونی صنعت بطور جدی‌تری توجه نشان می‌دهند. این امر آنان را هر چه بیشتر به سوی موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت، به عنوان راهی برای تسکین چالش‌ها و رشد و توسعه معطوف کرده است.

پیشینه توجه به موضوعات اجتماعی و مسئولیت شرکتی در صنعت نفت

زمانی که نخستین بار طلای سیاه در مسجد سلیمان فواره زد، شرکت نفت ایران و انگلیس برای اسکان کارکنان خارجی و داخلی خود شهرک‌هایی را ساختند. تمام مناطقی که شهرک‌ها در آن ساخته شدند، صرفاً

به دلایل صنعتی انتخاب شده بودند. در آن زمان این شهرک‌های صنعتی مدرن مانند عضوی کاملاً غریبه و ناهمگون بود که تصادفاً بر پیکر اجتماع پیوند خورده بودند. اجتماعی که مردمانش هنوز بسیار سنتی، روستایی، ساده، بی‌پیرایه و در برخی نقاط چادرنشین بودند. نگاه شرکت در این دوره درونگرا بوده و توجهی به نقاط پیرامونی نداشت.

در سال ۱۹۱۱ با تکمیل خطوط لوله مسجد سلیمان به آبادان و متعاقب آن بهره برداری از پالایشگاه، دوره سوددهی شرکت آغاز شد. از همین هنگام بود که شرکت شروع به صرف هزینه‌هایی برای امور رفاهی کارمندان کرد. این امور شامل کشیدن برق، لوله کشی آب، ساخت جاده، بیمارستان، مدرسه، باشگاه و ایجاد اولین فاضلاب و نخستین سینما و استخر در کشور بود.

شرکت بعد از یک دوره رکود اقتصاد جهانی و تعدیل نیمی از نیروی کار با پیامدهای ناگوار اجتماعی، در سال ۱۹۳۴ شروع به اجرای طرح وسیعی برای شهرسازی و خانه سازی کرد. تا پایان جنگ جهانی دوم شرکت همچنان سرمایه گذاریهای هنگفتی در زمینه این طرح‌ها به عمل آورد و کوشش کرد که این شهرها را تبدیل به شهرهای نفتی نمونه کند. این دوره را می‌توان دوره ورود شرکت به ارائه خدمات شهری در نقشی مشابه نقش شهرداری دانست. این که چنین نقشی ماهیتی مسئولانه داشت شاید قابل سنجش نباشد. اما جریانی بود که به تعبیر امروز «مسئولیت اجتماعی شرکتی» محسوب می‌شد.

در سالهای بعد با افزایش جمعیت شهرهای نفتی آبادان و مسجد سلیمان، پرداختن به این نوع اقدامات پر رنگ تر شد. سال ۱۹۴۳ حدوداً ۱۲۰ هزار نفر در آبادان و ۵۰ هزار نفر در مسجد سلیمان اسکان داشتند. در آبادان شرایط زندگی به سرعت وخیم تر می‌شد. تهیه غذا، مسکن، کنترل قیمت‌ها و توزیع، بطور روزافزون مشکل می‌گردید و تعداد زاغه‌ها به شدت افزایش می‌یافت. با پایان جنگ جهانی دوم شرکت برنامه‌های جدید ساخت و ساز خود را آغاز کرد و بدین ترتیب، شرایط تا اندازه‌ای بهتر شد، ولی این شهرها تا بدان اندازه وسعت پیدا کرده بودند که شرکت از عهده سروسامان دادن و رفع مسایل شهری برنمی‌آمد. تا سال ۱۳۳۰ که پایان کار شرکت نفت ایران و انگلیس در ایران بود، شهر آبادان رشد تصاعدی داشت و جمعیت آن به ۲۰۰ هزار نفر رسیده بود. اما علیرغم این، پا گرفتن شرکت - شهرهای مسجد سلیمان و آبادان و صنعت نفت در خوزستان و اقدامات مربوط به افزایش رفاه شهری، منجر به شکل‌گیری هویتی جدید شد که از آن به هويت «آبادانی» و «مسجد سلیمانی» یاد می‌شود.

اما این تجربه در نقاط دیگر نفتی ایران به گونه‌ای دیگر بود. با ظهور منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، هرچند شرکت‌های نفتی از یک سو و سازمان منطقه ویژه انرژی پارس از سوی دیگر، اقدامات حمایتی و کمک‌های مالی و غیر مالی مستمر و بسیاری را به این منطقه تزریق کردند، اما شبیه آنچه که مایه بالیدن آبادانیها به خود می‌شد، در آن پدید نیامد. اقدامات انجام شده که دقیقاً ماهیت مسئولیت اجتماعی شرکتی را در خود

دارند، نتوانسته اند به هویت «عسلویه ای» مثبت منجر شوند. چنین روندی در دیگر مناطق نفتی (خارگ، بندرعباس، ماهشهر و...) نیز به چشم می خورد.

برخی از نخستین اقدامات در مسجد سلیمان

یش از حضور تیم حفاری خارجی در مسجد سلیمان، منطقه جمعیتی ناچیز داشت و همچون بخش های دیگر کشور توسعه نیافته به شمار می رفت و از جمله وضعیت بهداشتی بسیار نامناسب بود. در سال های ابتدایی، دکتر «یانگ»، یکی از اعضای تیم حفاری «رینولدز» علاوه بر کارکنان نفتی، بیماران محلی را نیز درمان می کرد. مراجعان را طیف وسیعی از مردم تشکیل می دادند که از بیماری های متعدد رنج می بردند. از مالاریا و قطع عضو گرفته تا عقرب گزیدگی و هاری و آبله. این معالجات، موجب ارتقای جایگاه کاوشگران انگلیسی در بین خوانین منطقه و بهتر شدن روابط با اهالی منطقه نیز می شد. دکتر یانگ از جمله توانست چشم یکی از خوانین را معالجه کند و بینایی را به او باز گرداند. این اقدام او، از سوی مردم تعبیر به معجزه شد و بسیاری از مردم منطقه، کودکان خود را صرفاً برای تماس با دست شفاگر دکتر یانگ به نزد او می بردند.

بتدریج با بهبود وضعیت شهر، حضور مردم در بخش های اغلب غیرفنی صنعت نوپای نفت و بهبود رفاه مردم، نخستین جلوه های زندگی مدرن در مسجد سلیمان نمایان شد. انگلیسی ها که برای دهه ها استخراج نفت به مسجد سلیمان آمده بودند، تمامی ملزومات زندگی مدرن را در این شهر فراهم ساختند. به عنوان مثال، وضعیت بهداشتی به طور مداوم در حال ارتقا بود. کاهش آمار ابتلا به بیماری هایی مثل مالاریا، نشان دهنده پیشرفت وضعیت بهداشتی در این شهر از آغاز اکتشاف نفت تا اواخر دهه ۱۹۲۰ است. با این وجود، امکانات بیشتر در خدمت رفاه افراد خارجی بود و اهالی بومی مسجد سلیمان و مهاجران ایرانی، دسترسی زیادی به این امکانات نداشتند.

با روی کار آمدن رضاخان، افزایش قدرت دولت مرکزی و کاهش نفوذ خوانین محلی، و متعاقباً امضای قرارداد امتیازی جدید در سال ۱۳۱۲، دور جدید رونق مسجد سلیمان آغاز شد. در قرارداد جدید، شرکت موظف شد حتی الامکان از نیروهای متخصص ایرانی استفاده کند. آموزش کارکنان ایرانی و افزایش امکانات برای کارکنان ایرانی و عموم مردم، در دستور کار قرار گرفت. تاسیس و گسترش فرودگاه، سینما، بیمارستان، آتش نشانی و باشگاه های تفریحی و ورزشی، موجب شد از دل منطقه ای نه چندان پررونق، یکی از نخستین تمدن های مدرن شهری کشور با امکانات شهرنشینی جدید ظاهر شود. برخی به دلیل همین ظهور نخستین جلوه های زندگی معاصر در این شهر، به مسجد سلیمان لقب «شهر اولین ها» داده اند.

در سال ۱۳۰۶ هیئتی از نمایندگان مجلس و مسوولان دولتی به مسجد سلیمان آمدند که در جمع آنها ملک الشعراء بهار نیز حضور داشت. چند بیت از قصیده ملک الشعراء درباره مسجد سلیمان، توصیفی روشن از تاثیر نفت بر شکل گیری و توسعه این شهر را نشان می دهد:

کز هنرمندی جهان را مات و حیران کرده اند

شرکت نفت بریتانی و ایران است این

نفت را با لوله سرگرد بیابان کرده‌اند	آب را با آتش از کارون به بالا برده‌اند
نفت را از قعر چه زی اوج، پُران کرده‌اند	سنگ را با مته علم و هنر، سنبیده نرم
چند مارستان به طرز انگلستان کرده‌اند	بهر مجروحان و بیماران و گرماخوردگان
سال‌ها خلق آرزویش را به تهران کرده‌اند	انتظاماتی که در آن خطه دیدم، ای عجب

برخی از اولین‌ها و بالاترین‌ها در مسجد سلیمان که توسط شرکت نفت ایران و انگلیس ایجاد شد، عبارتند از:

اولین و مجهزترین بیمارستان کشور (بیمارستان کلگه نفت)، اولین و مجهزترین آزمایشگاه طبی در کشور، اولین آموزشگاه پرستاری در کشور و خاورمیانه (کلگه)، اولین هنرستان صنعتی در کشور و خاورمیانه، اولین باشگاه تفریحی در کشور (باشگاه سوارکاران نفتک)، اولین سینما در کشور (باشگاه مرکزی)، اولین سالنهای نمایش و تئاتر در کشور و خاورمیانه، اولین باشگاه‌های فوتسال، والیبال و بسکتبال، اسکواش، گلف، استخر، وزنه‌برداری، تنیس، گلف بانوان، شنا، پینگ پنگ در کشور، اولین تصفیه خانه آب در کشور، اولین کارخانه برق در کشور (تمبی)، اولین لوله کشی و تصفیه خانه فاضلاب در کشور، اولین فرودگاه در کشور، اولین جاده های آسفالت در کشور، اولین انجمن باغبانی بانوان در کشور و خاورمیانه، بالاترین در صد باسواد در کشور تا سال ۱۳۶۷، بالاترین درصد متخصص تا سال ۱۳۵۲، بالاترین درصد اشتغال در کشور تا سال ۱۳۵۲.

مصادیقی از سازوکارهای مرتبط با مسئولیت اجتماعی در صنعت نفت

با توسعه و تثبیت صنعت نفت در مناطق نفتی، توجه به شرایط شغلی و ابعاد زندگی کارکنان صنعت نفت همچنین شرایط زندگی جوامع محلی و بومی پیرامون و بالاخره موضوعات محیط زیستی بتدریج به شکل گیری ساختارهای خاصی منجر گردید. این وضعیت حاکی از وقوع یک روند در سیر توجه صنعت نفت به موضوعات اجتماعی و محیط زیستی است که از شکل درون شرکتی (توجه به کارکنان) آغاز و تا گستره بیرون از صنعت (توجه به محیط پیرامونی) ادامه یافته است. آنچه در پی می آید مصادیقی از این ساختارها هستند.

۱. شرکت عملیات غیرصنعتی

در آغاز دهه ۱۳۵۰ خورشیدی، به دلیل شتاب گرفتن روند فعالیت‌های تولید نفت و گاز و عملیات اکتشاف و حفاری، «شرکت خاص خدمات نفت ایران» (اسکو) به عنوان شرکت پیمانکار طرف قرارداد شرکت ملی نفت ایران، تشکیل و انجام تمامی فعالیت‌های اکتشافی، برنامه‌ریزی و اجرای عملیات حفاری، نصب و راه‌اندازی تاسیسات و خطوط لوله، مطالعه میدان‌ها و تهیه طرح پیشنهادی برنامه‌های توسعه و ازدیاد ظرفیت برداشت و نیز برآورد بودجه‌های ارزی و ریالی را به عهده گرفت. دفتر مرکز اسکو در شهر آبادان قرار داشت. در کنار اسکو، «شرکت عملیات غیرصنعتی» نیز تمامی فعالیت‌های غیرصنعتی را که از وظایف اصلی تولیدی در مراحل مختلف تفکیک می‌باشد، عهده‌دار شد. پس از انقلاب ۱۳۵۷ در ایران و آغاز جنگ ایران و عراق،

وظایف شرکت‌های فوق به شرکت ملی مناطق نفتخیز جنوب واگذار شد و دفتر اصلی شرکت نیز، از شهر آبادان به اهواز منتقل گردید.

۲. شرکت عملیات غیرصنعتی و خدمات صنایع پتروشیمی ماهشهر

این شرکت با هدف خدمت رسانی به کارکنان شرکت‌های تابعه پتروشیمی در بندر ماهشهر و فارغ نمودن شرکت‌های تولیدی از انجام کارهای خدماتی و تمرکز بر تولید، با محوریت فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و آموزشی، خدماتی، حمل و نقل و مستغلاتی در سال ۱۳۶۸ تاسیس و شروع بکار نمود. حوزه فعالیت این شرکت در حال حاضر شهرستان بندر ماهشهر می‌باشد و عمده‌ترین فعالیت‌های آن شامل خدمات مراکز فرهنگی، آموزشی، ورزشی (فرهنگسراها، مجموعه‌ها و سالن‌های ورزشی، کانون‌های مشاوره، آموزش و توانمندسازی، مهدهای کودک، کتابخانه، اینترنت)، مراکز اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها، مهمانسراها، رستوران‌ها)، مراکز تفریحی (پارک ارم)، و همچنین پروژه‌های عمرانی و تامین خدمات شهری از قبیل آب و فاضلاب، کاشت و نگهداری فضاهای سبز و بطور کلی راهبری و آبادانی مجموعه‌های مسکونی می‌باشد.

۳. شرکت عملیات غیرصنعتی بازارگاد

فعالیت این شرکت پس از تغییراتی از سال ۱۳۸۱ شروع گردید. محل فعالیت شرکت واقع در عسلویه بوده و موضوع فعالیت آن طبق اساسنامه شرکت عبارت از « اداره امور عملیات غیرصنعتی صنایع پتروشیمی شامل منازل سازمانی، تاسیسات شهری شرکت‌های وابسته به صنایع پتروشیمی، توسعه و ایجاد تاسیسات مورد نیاز درارتباط با موارد بالا، ارائه خدمات به صنایع پتروشیمی شامل خدمات اداری، اجتماعی، رفاهی، بهداشتی و نظایر آن و انجام عملیات بازرگانی و تدارکاتی درارتباط با فعالیت شرکت و انجام هرگونه عملیات بازرگانی مجاز» می‌باشد.

در حال حاضر این شرکت استراتژی‌های ذیل را دنبال می‌کند:

توسعه مالکیت زیرساخت‌ها با سرمایه گذاری مشترک، توسعه بازارهای جدید و خدمات نوآورانه یکپارچه، برندسازی و ارتقا شهرت سازمان، بکارگیری فراگیر سیستم‌های مکانیزه پشتیبان خدمات برای مدیریت بهای تمام شده، هدفمندی مسئولیت‌های اجتماعی.

۴. شرکت خدمات غیرصنعتی گاز ایران

این شرکت در سال ۱۳۸۷ با تشکیل جلسه فوق العاده مجمع عمومی شرکت ملی گاز ایران به تصویب رسید. ماموریت شرکت تهیه و تنظیم و اجرای برنامه‌های احداث، توسعه و انجام کلیه تعمیرات جزئی و اساسی منازل سازمانی، اماکن و تاسیسات غیرصنعتی با رعایت استانداردهای ملی و همچنین کلیه فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی، ورزشی، رفاهی، باشگاهها، رستوران‌ها و تفریحی شرکت‌های تابعه شرکت ملی گاز ایران است. این شرکت با تصویب مجمع عمومی می‌تواند خدمات فوق را علاوه بر پالایشگاه‌های تابعه شرکت ملی گاز ایران به سایر پالایشگاهها و تاسیسات و واحدهای صنعتی و تولیدی داخلی و خارجی ارائه نماید.

۵. شرکت خدمات رفاهی نفت

شرکت خدمات رفاهی در اواخر سال ۱۳۸۲ زیر نظر شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب ایجاد و هدایت و راهبری کلیه فعالیتهای واحدهای متبوع را با هدف حمایت و پشتیبانی عملیات تولید و صادرات نفت و گاز جنوب بعهدہ گرفت. برنامه ریزی و اجرای فعالیتهای غیرصنعتی، از جمله ارائه خدمات رفاهی، فرهنگی، هنری، ورزشی و مهندسی، تعمیرات و نگهداری ساختمانهای اداری، منازل مسکونی، تأسیسات فرهنگی - ورزشی، کتابخانه، امور مسافرت و ارائه خدمات جنبی به کارکنان و خانوادههای آنان و همچنین احداث، توسعه، بهسازی و نگهداشت فضای سبز ادارات و واحدهای مسکونی و تصدی هر گونه فعالیت مشاوره‌ای، اداری، پرسنلی، آموزشی، فنی و بازرگانی به منظور دستیابی به اهداف متعالی سازمان، از جمله عملیات اجرایی این شرکت به‌شمار می‌رود.

تحقق اهداف و برنامه‌های اجرایی فوق در قالب مدیریت‌های خدمات رفاهی و امور پشتیبانی، خدمات مهندسی و تعمیرات اماکن و تأسیسات، بازرگانی، امور مالی، امور اداری و سایر ادارات مستقل ستادی در ساختار سازمانی مصوب، صورت می‌گیرد. در حال حاضر این شرکت، با برنامه ریزی مدون، مسئولیتهای فوق را با بکارگیری نیروهای کارشناس و مجرب، تحت عنوان پیمانهای خدماتی، به شرکت‌های بهره‌بردار نفت و گاز و سایر شرکتهای خدماتی - تخصصی تابعه شرکت ملی مناطق نفتخیز جنوب ارائه می‌دهد.

۶. طرح کمک به عمران مناطق (مدیریت نظارت بر طرح‌های عمرانی مناطق نفتخیز)

این طرح در سال ۱۳۷۹ توسط وزارت نفت راه اندازی شد تا بخشی از محرومیت‌های موجود در استانهای کشور، بویژه استانهای تولید کننده نفت و گاز را جبران نماید. در پی سفرهای مقام معظم رهبری و هیئت دولت به استانها، تعهدات ابلاغی به وزارت نفت در این زمینه بیشتر شد و گستره فعالیتهای طرح از ۱۰ استان به ۳۱ استان و مجموعاً ۶۷۹ شهر افزایش یافت.

حوزه‌های عملیاتی این طرح شامل استانهای نفت و گاز خیز کشور (ایلام، بوشهر، خوزستان، خراسان رضوی، قم، کهگیلویه و بویر احمد، کرمانشاه، لرستان و هرمزگان) و دیگر استانهای کشور است. طرح تاکنون تعداد ۱۹۶۳ پروژه را در استانها کشور به اجرا درآورده است که در یک گروه بندی اجمالی به شرح ذیل بوده اند:

- پروژه‌های آموزشی
- پروژه‌های بهداشتی
- پروژه‌های ورزشی

- پروژه‌های متفرقه (فرهنگی، خدماتی، راه و جاده)

طرح کمک به عمران مناطق د حال حاضر با تغییر شکل به صورت «مدیریت نظارت بر طرح‌های عمرانی مناطق نفتخیز» کماکان به موجودیت خود ادامه داده است.

۷. طرح گفتگو و توسعه

این طرح به صورت مشترک و با مشارکت موسسه مطالعات بین المللی انرژی، موسسه توسعه پایدار و محیط زیست (سنستا - CENESTA)، انستیتو مهندسی نفت دانشگاه تهران، سازمان منطقه ویژه انرژی پارس و بنیاد زمین زنده و با عنوان «گفتگو و توسعه در ایران: ایجاد همسویی میان گروههای ذینفع» تهیه و در منطقه پارس جنوبی از سال ۱۳۹۰ به اجرا درآمده است. این طرح با استفاده از مدل مدیریت مشارکتی (Co-Management) توانسته است با ایجاد همسویی میان سه ضلع ذینفعان (صنعت نفت، جامعه محلی و بخش دولتی) مدل موفق از الگوی مدیریت مشارکتی را به وجود آورده است که می تواند در سایر مناطق نفتی نیز برای برقراری ارتباط مطلوب میان ذینفعان مورد استفاده قرار گیرد. ایجاد موسسه توسعه پایدار نای بند در شهرستان عسلویه، نماد عینی این پروژه در منطقه محسوب می شود که بومیان عضو آن، نقش نخست را در مدیریت و تعدیل چالشهای اجتماعی و حفظ محیط زیست و تعامل با صنعت نفت و دستگاههای دولتی دارند. طرح گفتگو و توسعه با نگاهی فرآیندی و نه نگاه پروژه ای تدوین گردید. و بخش نخست آن از سال ۱۳۹۰ آغاز و آن در سال ۱۳۹۲ به اتمام رسید. بخشی از اهداف های ویژه این طرح عبارتند از:

- همسوئی گروه های ذینفع کلیدی در ارائه راه کارها و پیشنهادهای سیاستی در دستیابی به توسعه پایدار صنایع نفت، گاز و پتروشیمی در منطقه عسلویه
- ارتقاء ظرفیت و بازتوانمندسازی جوامع بومی و محلی، سازمان های مردم نهاد، مسئولان و مدیران صنایع
- از مهمترین اقدامات صورت گرفته در طی این طرح در راستای دستیابی به اهداف فوق الذکر می توان به موارد زیر اشاره نمود:
- شناسایی و تحلیل گروه های ذینفع (جوامع بومی و محلی، سیاستگذاران و برنامه ریزان و مسئولان محلی، سیاست گذاران و برنامه ریزان فرا محلی)
- برگزاری نشست های مشورتی با گروه های ذینفع
- برگزاری کارگاه های مشارکتی ظرفیت سازی و توانمندسازی با گروه های ذینفع
- اولویت بندی و ارزیابی قابلیت ها و پتانسیل های موجود در رابطه با رفع چالش های اولویت دار بر همین اساس و با توجه به اقدامات صورت گرفته مهمترین نتایج و خروجی های طرح شامل موارد ذیل می باشد:
- ایجاد همسوئی میان گروه های ذینفع (دستگاه های دولت، صنایع نفت و گاز، جامعه مدنی و بومی و محلی) برای برنامه ریزی و مدیریت نقشه راهی برای توسعه پایدار در منطقه

- ظرفیت سازی و توانمندسازی گروه های ذینفع کلیدی و بسترسازی جهت ایجاد تشکل جوامع بومی و محلی (برای نمونه می توان از موسسه توسعه پایدار نایبند که در سال ۱۳۹۲ و در پی فعالیت های گسترده منجمله برگزاری کارگاه های ظرفیت سازی و مدیریت مشارکتی با نمایندگان جوامع محلی شامل ۲۱ روستا و ۲ شهر تاسیس و ثبت گردید نام برد)
- حفاظت و احیاء طبیعت و محیط زیست

رویکرد جدید

مناطق نفتی کشور طی سالها، بویژه در دهه های اخیر، دگرگونی های گوناگون جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی متعدد و گسترده ای را تجربه کرده اند. مناسبات صنعتی با جوامع محلی و محیط زیست، چالش های مختلفی را در این مناطق رقم زده اند. هرچند همواره ابعاد توسعه ای و رشد را نیز سبب شده اند.

با روی کار آمدن دولت «تدبیر و امید»، نگاه و فضای مدیریتی تازه ای در ساختار اجرایی دولت ایران پدید آمد. نخستین بارقه های این نگاه و فضای مدیریتی در سطح مدیران ارشد وزارتخانه ها دیده می شد. توجه به مردم و شرایط زیستی و معیشتی اقشار جامعه، با طرز تلقی جدیدی در دولت و وزارتخانه ها نمود یافت. در وزارت نفت، از جمله بندهای برنامه پیشنهادی وزیر نفت، موضوع « ضرورت توجه به مردم، بویژه در اطراف مناطق عملیاتی صنعت نفت» بود که ارتباط مستقیمی با موضوع مسئولیت اجتماعی سازمانی یا شرکتی قرار دارد. بعدها با انتصاب مشاور اجتماعی در این وزارتخانه و فعالیت حوزه مشاور اجتماعی وزیر، توجه به مناسبات صنعت نفت و گاز و جوامع محلی مناطق نفت و گاز خیز کشور بطور جدی تر مورد توجه قرار گرفت که مسئولیت اجتماعی شرکتی از محورهای اساسی آن است.

دلایل توجه به مفهوم مسئولیت اجتماعی در صنعت نفت و شرکت های نفتی

موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت ها (CSR) از مولفه های توسعه پایدار در جوامع امروزی به شمار می آید که طی آن مناسبات شرکت های متعدد و بویژه شرکت های صنعتی در قبال ذینفعان و جوامع مورد توجه و بهینه سازی قرار می گیرد. طبق اعلامیه توسعه هزاره در سال ۲۰۰۰، کشورها متعهد شده اند تا سال ۲۰۱۵ در خصوص اهداف توسعه ای (نظیر ریشه کنی فقر و گرسنگی، کاهش مرگ و میر کودکان، دستیابی به آموزش، دستیابی به محیط زیست پایدار و ..) به استانداردهای لازمه و تعیین شده دست یابند، با پیوستن ایران به این اعلامیه، دفاتر و آژانسهای سازمان ملل در ایران فعالیتهای خود را در این زمینه آغاز کردند و شرکت ها به مشارکت اجتماعی در تحقق اهداف هزاره دعوت شدند. علیرغم گذشت سالها از پیوستن ایران به اعلامیه یاد شده، هنوز شرکت های صنعتی فعال در مناطق نفت و گاز خیز ایران عملاً به استاندارد مسئولیت اجتماعی نپرداخته اند. هر چند این شرکت ها مبادرت به حمایت و ارائه کمکهای متعدد به ذینفعان خود و جوامع محلی

می نمایند که خود از مصادیق مسئولیتهای اجتماعی شرکتی است، با این حال حمایتها و کمکهای یاد شده بصورت پراکنده و جزیره ای صورت می گیرد. این در حالی است که موضوع مسئولیت اجتماعی شرکتها اکنون در بسیاری از کشورها دوران بلوغ خود را سپری می کند و گزارش دهی سالانه مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR Annual Report) امری متداول در نزد آنهاست.

علاوه بر اینها، الزامات نهادها، سازمانها و شرکتهای بین المللی که روز به روز جدی تر شده و در قبال امتیازات، امکانات سرمایه گذاری یا حمایتهای خود، شرکتهای صنعتی کشورها را به رعایت این الزامات و استانداردها ملزم می کنند، صنعت نفت و گاز ایران را بر آن داشته تا بطور جدی به این مقوله توجه نماید.

ماموریت های حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت

در حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت چند محور عمده به عنوان ماموریت و گامهای اساسی نهادمند ساختن توجه به امور اجتماعی و محیطی متأثر از استقرار صنعت نفت و گاز در کشور در نظر گرفته شده است. این محورها برنامه عمل مشاور اجتماعی وزیر نفت است که حوزه مشاور اجتماعی آنها را پیگیری می کند:

۱. کمک به توسعه اجتماعی، همپای توسعه صنعت نفت و گاز

این نگاه به توسعه، بویژه در مناطق نفت و گاز خیز کشور در اسناد بالادستی نظیر برنامه پنجم توسعه کشور (بخش آمایش سرزمین که بر حفظ تعادل منطقه ای تاکید دارد) و نیز در برنامه پیشنهادی وزیر نفت انعکاس یافته است. در این نگاه، اجرای برنامه های توسعه اجتماعی با مشارکت مردم و سایر نهادهای حاکمیتی همزمان با توسعه مناطق نفتی مد نظر می باشد.

۲. ترویج مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR)

امروزه شرکت های نفتی در دنیا، در برنامه های عملیاتی خود مفهوم «مسئولیت اجتماعی شرکت» را نیز به کار گرفته اند. آنها در این باره چارچوبی برای انجام خدمات اجتماعی متکی بر رویکرد مشارکتی و استفاده از ظرفیت های جوامع پیرامونی حوزه های توسعه نفت و گاز تعریف کرده و عملیاتی کرده اند. این اقدام، بسیاری از چالش ها و پیامدهای سوء ناشی از استقرار صنعت در جوامع را کنترل و از رسیدن به مرحله بحران و خطر باز داشته است. علیرغم عمر دیرپای صنعت نفت در ایران، چنین مفهومی به تازگی در صنعت نفت و گاز جوانه زده و حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت با ترویج این موضوع در مناطق نفتی و در ساختار صنعت نفت توجه مدیران این صنعت را به این نوع مسئولیت جلب نموده است.

۳. ارزیابی تاثیرات اجتماعی پروژه های صنعتی

این محور از موضوعاتی است که در سیاست‌های کلی ابلاغی مقام رهبری در برنامه پنجم توسعه مورد تاکید قرار گرفته و امروزه در دنیا تحت عنوان «ارزیابی تاثیر اجتماعی - Social Impact Assessment» مطرح است.

ارزیابی تاثیر اجتماعی پروژه‌های صنعتی که اکنون بر بنیاد تحقیق مشارکتی و با دخالت ساکنان جوامع محلی استوار است، به شناخت و کنترل پیامدها و تاثیرات اجتماعی ناشی از اجرای پروژه‌های صنعتی و از جمله پروژه‌های نفت و گاز توجه دارد. این موضوع یکی دیگر از ماموریت‌های حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت را در برمی گیرد.

۴. تلاش در جهت پیوند محیط زیست، محیط اجتماعی و محیط صنعتی

پیامدهای زیست محیطی همواره از دغدغه‌های جوامع و دولت‌هاست. استقرار صنعت نه تنها جوامع انسانی که جوامع طبیعی را نیز از همان ابتدا تحت تاثیر قرار می دهد. بسیاری از سازمان‌ها و شرکت‌های نفت و گاز حمایت‌ها و اقدامات کاهش ریسک را در قبال فعالیت‌های خود در محیط‌های طبیعی و اجتماعی اعمال می کنند، اما امروزه همگان بدین نکته اذعان دارند که بدون مشارکت و حضور ساکنان جوامع محلی، امکان حفظ و پایداری محیط زیست میسر نیست.

از دغدغه‌های حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت برانگیختن ساکنان جوامع محلی در نواحی نفت و گاز خیز و همچنین شرکت‌های نفتی برای کنترل تاثیرات اجتماعی صنعت نفت و حفظ و پاسداشت محیط زیست است. در این زمینه کمک به تعامل محیط اجتماعی، محیط زیست و محیط صنعتی مورد تاکید می باشد.

اقدامات جدید

اقدامات جدیدی بویژه از سوی حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت در زمینه امور اجتماعی و بویژه موضوع مسئولیت اجتماعی صنعت نفت (CSR) به صورت مستقل یا در قالب همکاری با واحدها یا سازمان‌های مختلف عبارتند از:

ترویج و توجیه

برگزاری جلسات و نشستهای توجیهی با مدیران ارشد وزارت نفت و شرکت‌های نفتی اقدامی بود که متعاقب موافقت وزیر نفت با ماموریت‌های حوزه مشاور اجتماعی اتفاق افتاد. طی این جلسات و نشستها، ضرورت‌های پرداختن به موضوع مسئولیت اجتماعی در صنعت نفت و مزایای آن و همچنین بسترهای موجود برای استقرار و تثبیت آن مورد گفتگو قرار گرفت. نتیجه این تعاملات زمینه تشکیل یک کمیته با موضوع مسئولیت اجتماعی شرکتی صنعت نفت» بود که بعدها بطور رسمی با نامه وزیر نفت به شرکت‌های اصلی نفت،

نمایندگانی از شرکت‌های نفتی گرد هم آمده و با برگزاری نشست‌های متعدد و گفتگو، کمیته یاد شده را شکل دادند.

ایجاد ساختار

اهم اقدامات حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت در زمینه ایجاد ساختار با ماهیت اجتماعی و مسئولیت اجتماعی شرکتی در صنعت نفت عبارتند از:

۱. تشکیل کمیته مسئولیت اجتماعی صنعت نفت در سطح ستاد وزارت
با دعوت از نمایندگان شرکت‌های نفتی و همچنین نمایندگان معاونت‌ها و ادارات ستاد وزارت نخستین نشست هم‌اندیشی CSR صنعت نفت در مورخه ۱۳۹۲/۱۲/۲۱ برگزار شد که و نتایج ذیل را در پی داشت:

- شکل‌گیری کمیته CSR
  - پیشنهاد تدوین استراتژی‌های CSR
  - ایجاد دبیرخانه CSR در حوزه مشاور اجتماعی
  - پیشنهاد تشکیل شورای سیاستگذاری CSR در سطح وزارت نفت
- این کمیته با تغییر عنوان به «شورای راهبری مسئولیت اجتماعی صنعت نفت» کماکان به فعالیت خود در زمینه بررسی ایده‌ها، راهبری و مشاوره به شرکت‌ها نفتی و علاقمندان به موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت ادامه می‌دهد.

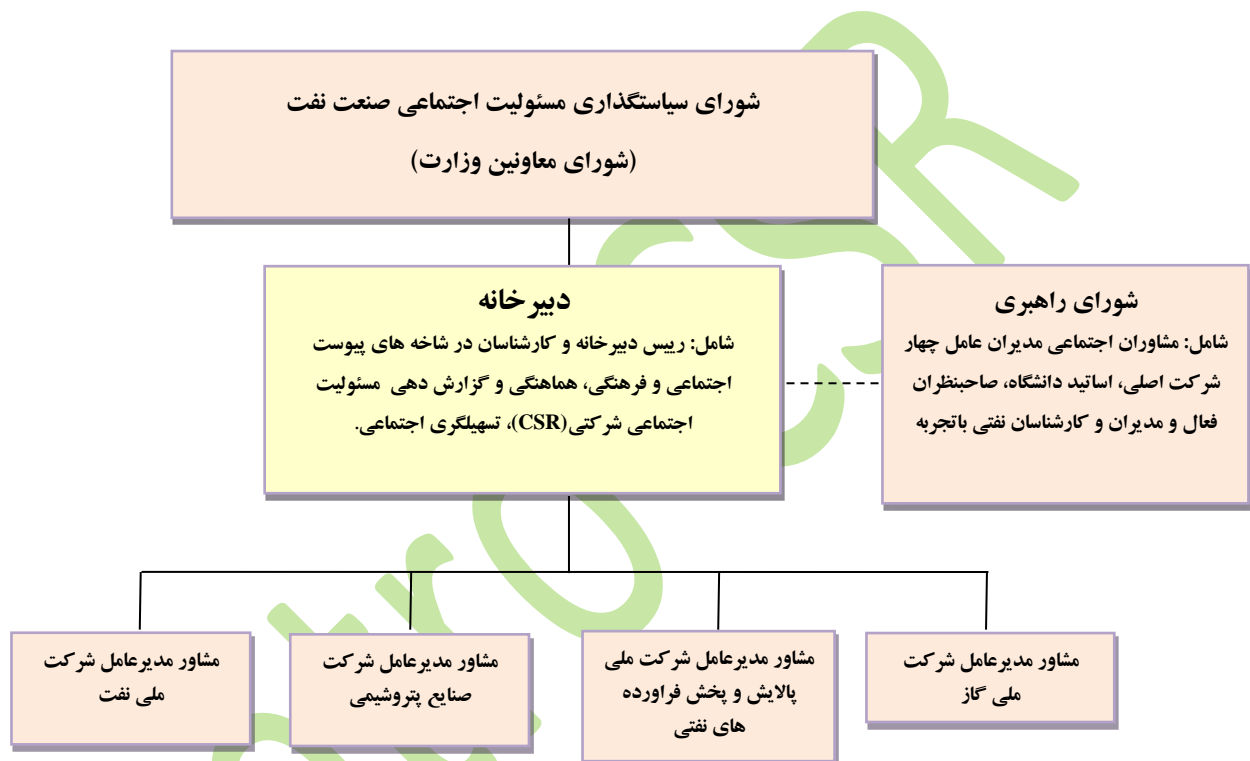
۲. تشکیل شورای سیاستگذاری CSR

موضوع ساختار و شورای سیاستگذاری مسئولیت اجتماعی صنعت نفت، در سال جاری در جلسه شورای معاونین وزارت مطرح و با موافقت وزیر نفت، اعضای شورای معاونین وزارت به عنوان اعضای شورای سیاستگذاری تعیین شدند. لذا ساختار مسئولیت اجتماعی صنعت نفت به صورت ذیل تعریف گردید:

- ذیل شورای سیاستگذاری و در جهت تعامل با شرکت‌های اصلی نفت، دبیرخانه مسئولیت اجتماعی در حوزه مشاور اجتماعی رسمیت یافت و اکنون این دبیرخانه کلیه امور مربوط به مسئولیت اجتماعی در صنعت نفت را عهده‌دار می‌باشد.
- با تاکید آن مقام وزیر نفت، شرکت‌های اصلی نفت نیز مکلف شدند نسبت به جذب مشاور اجتماعی (با معرفی مشاور اجتماعی وزیر نفت) اقدام نمایند. لذا اقدام اخیر نیز به انجام رسیده و مشاوران اجتماعی چهار شرکت اصلی مشخص شده‌اند.
- همچنین، در کنار دبیرخانه، شورای راهبری CSR با ترکیب جدید شامل: مشاور اجتماعی وزیر نفت، مشاورین اجتماعی مدیران عامل چهار شرکت اصلی صنعت نفت و صاحب‌نظران مسئولیت اجتماعی شرکتی

اساتید دانشگاه، صاحبان فعال و مدیران و کارشناسان نفتی (با تجربه) در نظر گرفته شد که در نخستین اقدام خود مبادرت به تعیین چشم‌انداز مأموریت‌ها و تهیه بسته جامع سیاست‌های اجتماعی و مسئولیت اجتماعی شرکتی صنعت نفت جهت ارائه به شورای سیاست‌گذاری مسئولیت اجتماعی (شورای معاونین) وزارت نموده است.

ساختار مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

۳. کمک به ایجاد دفتر تعاملات اجتماعی در سازمان منطقه ویژه انرژی پارس

دفتر تعاملات اجتماعی با کمک مشاور اجتماعی وزیر نفت و با هدف رصد و کنترل کلیه پروژه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی منطقه ویژه پارس و جلوگیری از موازی کاری طرح‌های مورد نیاز منطقه در سطح چهار شرکت اصلی و سیاست‌گذاری و ارتباط بین جامعه محلی و دستگاه‌های حاکمیتی منطقه و صنعت نفت، زیر نظر مدیرعامل سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس راه اندازی شده و انجام وظیفه می‌نماید.

اقدامات حقوقی

یکی از چالش‌های شرکت‌های نفتی در حمایت از جامعه فقدان یا ضعف بسترهای قانونی بوده است. اغلب شرکت‌ها به خاطر پرهیز از گیر و بند‌های بازرسی مالی کمک‌های خود در این زمینه را با عناوینی غیر از عنوان

خود آن کمکها (پروژه‌های ساخت ورزشگاه، درمانگاه، آموزش، کمکهای مربوط به اوقات فراغت و تفریح و ...) عرضه می داشتند. این روند کماکان ادامه دارد. اما اکنون با تلاشی که حوزه مشاور اجتماعی وزیر انجام می دهد، دو اقدام مهم زمینه رفع موانع قانونی شرکت‌ها در این باره را فراهم می سازد.

۱. پیشنهاد برای اصلاح اساسنامه شرکت ملی نفت ایران

از چندی پیش اساسنامه شرکت ملی نفت ایران در نوبت بازنگری مجلس شورای اسلامی قرار گرفت. حوزه مشاور اجتماعی این امر را فرصت مغتنمی برای گنجاندن موضوع مسئولیت اجتماعی شرکتی در اساسنامه دانسته و اقدام به تنظیم نامه ای برای وزیر نفت نمود که در آن ضرورتها و پشتوانه‌های قانونی مغفول مانده در توجه به مسئولیت اجتماعی شرکتی در صنعت نفت مشخص شده بود. متن نامه و همچنین بندهای پیشنهادی جهت گنجاندن در اساسنامه شرکت ملی نفت به شرح ذیل است:

احتراما در راستای اجرای مواد قانونی زیر:

الف - مصوبه شورای عالی حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۷۳ (بند ج ماده ۱۰ آیین نامه و الگوی ارزیابی اثرات محیط زیست، مبنی بر ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شامل اثرات روی اشتغال، مسکن، آموزش، اعتقادات فرهنگی و مذهبی، میراث فرهنگی و...)

ب- مستثنیات ماده پنج قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۸۰ (مبنی بر پرداخت هرگونه وجهی توسط وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی و شرکتهای دولتی موضوع ماده (۲) این قانون به دستگاههای اجرائی به عنوان کمک یا هدیه به صورت نقدی و غیرنقدی در مواردی که در مقررات قانونی مربوط تعیین شده یا می شود و مبالغی که به دانشگاههای دولتی واحداث خوابگاههای دانشجویی دولتی، مؤسسات آموزش عالی، فرهنگستانها و بنیاد ایران شناسی، طرحهای تحقیقاتی جهاد دانشگاهی و حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش و سازمان تربیت بدنی ایران و سازمان بهزیستی کشور و کمیته امداد امام خمینی (ره) و شهرکهای علمی و صنعتی فناوری و تحقیقاتی و اورژانس و پروژه‌های بهداشتی و ورزشی روستایی پرداخت می گردد)

ج- ماده ۴۵ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۸۰ (مبنی بر صرف یک در هزار فروش تولیدات صنایع آلوده‌کننده، کارخانه‌ها و کارگاه‌ها با تشخیص و تحت نظر سازمان حفاظت محیط زیست جهت کنترل آلودگی‌ها و جبران زیان ناشی از آلودگی‌ها و ایجاد فضای سبز)

دو ماده ذیل جهت گنجاندن در بندهای ماده شش اساسنامه شرکت ملی نفت ایران (وظایف و اختیارات شرکت) پیشنهاد می گردد:

- پیشگیری، مدیریت و جبران پیامدهای منفی ناشی از اجرای پروژه‌ها و فعالیتهای شرکت ملی نفت ایران و شرکتهای فرعی تابعه آن در حوزه عملیاتی از طریق انجام مطالعات ارزیابی اثرات

اجتماعی و فرهنگی و محیط زیستی (ESIA) در قبل، حین و پس از اجرای همان پروژه‌ها و فعالیتها.

- مشارکت در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه پایدار جوامع محلی واقع در مناطق نفت و گاز خیز کشور در قالب مسئولیت اجتماعی شرکتی و مستند سازی اقدامات مرتبط با مسئولیت مذکور.

مواد پیشنهادی فوق نهایتاً به صورت تبصره ماده هشتم اساسنامه به تصویب رسید که عبارتست از:

«شرکت موظف است در حوزه‌های جغرافیایی فعالیت خود، نسبت به ایفای مسئولیت‌های اجتماعی، در قالب توسعه پایدار و حفظ محیط زیست، مستقیماً و یا از طریق شرکتهای طرف قرارداد در چهارچوب بودجه سنواتی شرکت اقدام نماید.»

۲. پیشنهاد برای بازنگری قراردادهای نفتی

اقدام دیگر حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت، وارد شدن در فرآیند بازنگری قراردادهای نفتی بود که کماکان روند آن در جریان است. در این باره نیز موضوع ارزیابی تاثیرات اجتماعی پروژههای نفتی که معطوف به درک و تعیین مسئولیت اجتماعی شرکت‌های نفتی در قبال آثار سوء پروژه‌هایشان است، مطرح گردید و ماده واحده ای با دو تبصره پیشنهاد گردید. متن ارسالی حوزه مشاور اجتماعی وزیر به کارگروه بازنگری قراردادهای نفتی به شرح ذیل است:

موضوع مهم «ارزیابی اجتماعی و زیست محیطی پروژه‌های صنعتی» از موضوعاتی است که در سیاستهای کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در برنامه پنجم توسعه هم مورد تاکید قرار گرفته و امروزه در دنیا تحت عنوان «ارزیابی تاثیر اجتماعی زیست محیطی - Environmental Social Impact Assessment» مطرح است. این مقوله که بر بنیاد تحقیق مشارکتی و با دخالت ساکنان جوامع محلی استوار است، به شناخت و کنترل پیامدها و تاثیرات اجتماعی ناشی از اجرای پروژه‌های صنعتی و از جمله پروژه‌های نفت و گاز توجه دارد. در حال حاضر تهیه و ارائه الگوی بومی اینگونه مطالعات در صنعت نفت و گاز کشور و پیگیری اجرای آن از طرف وزیر نفت بر عهده مشاور اجتماعی مقام وزارت گذاشته شده است.

در همین راستا، اخیراً حوزه مشاور اجتماعی پس از رای زنیهای کارشناسی مختلف بویژه مشاوره با امور حقوقی شرکت ملی نفت، ماده واحده ای را به شرح ذیل در همین خصوص تدوین نموده که پیشنهاد می شود در متن قراردادهای نفتی در حال بازنگری گنجانده شود:

« پیمانکار اصلی موظف است پیش از شروع پروژه نسبت به انجام مطالعات ارزیابی پیامدهای اجتماعی ناشی از اجرای پروژه‌ها مطابق دستورالعمل مصوب ارزیابی تاثیرات اجتماعی وزارت نفت اقدام و در تمام مراحل اجرای پروژه نیز متعهد به اجرا و پیاده سازی اقدامات پیشنهادی با هماهنگی کارفرما می باشد. تبصره ۱- انجام این ارزیابی، قبل، حین و پس از اجرا (زمان بهره برداری) صورت می گیرد.»

تبصره ۲- انجام ارزیابی پیامدهای اجتماعی برای کلیه قراردادهای مرتبط با پروژه‌های صنعت نفت الزامی می‌باشد.

تبصره ۳- رعایت اجرای این ماده واحده در کلیه قراردادهای پیمانکار اصلی با پیمانکار جزء نیز قابل تسری است.»

اقدامات پژوهشی و شناختی

این اقدامات با هدف شناخت وضعیت منطقه‌ای و زمینه‌سنجی برای تعامل مطلوب صنعت نفت با محیط پیرامونی و مدیریت پیامدهای ناشی از استقرار صنعت صورت می‌گیرد. از جمله مهمترین پروژه‌های مطالعات اجتماعی و محیطی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. طرح ارزیابی مشارکتی زیرساخت‌های شهرستان عسلویه

این طرح با همکاری حوزه مشاور اجتماعی، سازمان منطقه ویژه، سازمان‌های محلی شهرستان (فرمانداری، شورای اسلامی، بخشدارها، دهیاری‌ها) در سال ۱۳۹۲ به انجام رسید و نتایج آن در قالب پروژه‌های اجرایی در حوزه‌های فرهنگی، ورزشی، آموزشی و عمدتاً به صورت فرا روستایی (مشترک برای روستاهای شهرستان) و همچنین مشارکتی (با مشارکت مردم، نفت و سازمان‌های محلی) به سازمان منطقه ویژه معرفی گردید. اولویت‌های منتج از این طرح در جدول زیر آورده شده است:

اولویت	نیازها
اول	بهداشتی و درمانی
دوم	زیر ساختی
سوم	آموزشی
چهارم	میلان شهری
پنجم	اجتماعی و فرهنگی (فرهنگسرا، سینما، کتابخانه، آمفی تئاتر و غیره)
ششم	ورزشی
هفتم	فضای سبز

۲. پروژه مطالعات اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و زیست محیطی مناطق نفتی غرب کارون

تدوین این طرح از ابتدای سال ۱۳۹۳ آغاز و در سال جاری با طرح در هیئت مدیره شرکت ملی نفت به تصویب رسید. این طرح پس از بررسی‌های کارشناسی نهایی شده و مشاور جهت اجرای آن تعیین گردیده است. برای این طرح یک هدف کلان، سه هدف اصلی و چند هدف فرعی به شرح زیر تعریف شده است:

هدف کلان طرح

تدوین برنامه جامع راهبردی و نقشه راه توسعه فعالیت‌های صنعت نفت در منطقه غرب کارون بر مبنای ملاحظات و الزامات زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی با رویکرد دستیابی به توسعه پایدار و متوازن در این منطقه.

اهداف اصلی طرح

- با توجه به ملاحظات مد نظر این طرح در خصوص توسعه صنعت نفت ضمن توجه به بستر طبیعی و انسانی، اهداف زیر برای این طرح متصور شده است:
- تعیین جهت گیری های لازم در پشتیبانی فنی و زیرساختی به منظور توسعه صنایع وابسته و پشتیبان برای حمایت از استقرار و توسعه صنعت نفت و گاز در منطقه غرب کارون
  - تعیین جهت گیری های لازم در پشتیبانی فنی و زیرساختی برای توسعه متوازن در اقتصاد منطقه با در نظر گرفتن ملاحظات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی
  - تعیین جهت گیری های لازم برای ایجاد بستر فرهنگی مناسب و تغییر نگاه مردم بومی نسبت به صنعت نفت برای حمایت از توسعه آن در منطقه
  - تعریف نقش و جایگاه اجتماعات پیرامونی در فرآیند توسعه صنعت نفت در منطقه غرب کارون

اهداف فرعی طرح

- تعیین راهبردهای توسعه صنعت نفت و گاز در منطقه غرب کارون با رویکرد سیستمی و بر مبنای ملاحظات زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی
- تعیین حوزه نفوذ و تاثیر فعالیتهای صنعت نفت در منطقه غرب کارون با توجه به رویکرد توسعه ای صنعت نفت در منطقه
- شناسایی ذینفعان اعم از ذینفعان اثر گذار و اثر پذیر به منظور جلب مشارکت سایر نهادهای بومی و ملی، دستگاه ها و سازمانهای دولتی برای توسعه صنعت نفت در منطقه غرب کارون و مناطق پیرامونی
- تعیین الگوی تعاملات و ارتباطات موثر ذینفعان در راستای کمک به توسعه منطقه و تعیین نقش ها و مسئولیت های هر یک از آنها در این فرآیند و پیش بینی ضمانت های اجرایی لازم
- شناسایی پتانسیل های موجود منطقه ایی برای پشتیبانی از فعالیتهای صنعت نفت با توجه به برنامه توسعه آینده صنعت نفت در منطقه غرب کارون
- شناسایی و پیش بینی زیرساختهای مورد نیاز با توجه به برنامه توسعه آینده صنعت نفت در منطقه غرب کارون
- شناسایی نیازهای حال و آتی نیروی انسانی در صنایع فعلی و آتی مستقر در منطقه (اعم از شاغل در صنعت نفت و یا سایر صنایع) به منظور ارائه راه حل مناسب در تامین نیروی انسانی مورد نیاز از منابع بومی و یا غیربومی و پیش بینی امکانات مورد نیاز برای شاغلین و خانواده های آنان.
- بررسی و تحلیل جمعیت شناختی ساکنین احتمالی منطقه اعم از افراد بومی و غیربومی در چند سال آتی و نحوه اسکان آنها در منطقه از نظر مدیریت بافت شهری و دسترسی به امکانات زندگی.

- بررسی مسائل مرتبط با نحوه اسکان پرسنل آینده صنعت نفت در منطقه به منظور ارائه راهکارهای مناسب
- آینده‌نگری در خصوص ایجاد شهرکهای جدید در منطقه اعم از شناسایی امکانات موجود و نیازهای آتی منطقه
- شناسایی شیوه های توانمندسازی ظرفیت‌های محلی (بویژه ارتقای مهارت‌های نیروهای بومی برای بکارگیری در فعالیتهای آتی صنعت نفت)
- شناسایی نظام‌های معیشتی پایدار در منطقه در جهت کمک به حفظ و گسترش آنها
- بسترسازی و تقویت مشارکت اجتماعات پیرامونی در توسعه صنعت نفت و توسعه منطقه
- شناسایی راهکارهای کاهش پیامدهای منفی ناشی از پروژه های صنعت نفت و گاز بر محیط زیست و دستیابی به توسعه پایدار و متوازن در منطقه
- بررسی ابعاد و اثرات محیطی، حقوقی و بین المللی توسعه منطقه با توجه به موقعیت سوق الجیشی و مرزنشینی آن.
- تحلیل مسائل امنیتی و الزامات مربوط به طراحی پدافند غیرعامل، بویژه با توجه به موقعیت مرزی منطقه.

۳. طرح مطالعاتی همسویی میان ذینفعان برای دستیابی به توسعه پایدار در صنایع نفت و گاز منطقه جاسک (از طریق ارتقای مردمان بومی و جوامع محلی)

تدوین این طرح از اواخر سال ۹۳ آغاز شد و با همکاری آقای دکتر معلمی پور مجری طرح توسعه جاسک با تایید مدیرعامل شرکت ملی نفت تامین اعتبار گردید و شناسایی مشاور برای به عملیاتی کردن طرح در حال انجام است.

طرح‌های اجرایی

۱- طرح نخبه پروری

طرح نخبه پروری با هدف شناسایی استعداد‌های تحصیلی دانش آموزان جوامع محلی میزبان صنعت نفت در پارس جنوبی و تقویت و تشویق این استعدادها در راستای طی کردن مدارج علمی، از سال ۱۳۹۳ در منطقه ویژه پارس به اجرا در آمده است. در نخستین مرحله این طرح ۵۰۰ دانش آموز نخبه و در مرحله دوم ۴۰۸ دانش آموز نخبه از شهرستان‌های منطقه ویژه پارس حضور داشتند.

افزایش رتبه‌ها و نمره‌های قبولی، از جمله کسب رتبه ۲۴ کنکور و قبولی دانش آموز کنگانی در دانشگاه صنعتی شریف تهران و کسب رتبه‌ها و قبولی در دانشگاه‌های معتبر کشور از مهمترین دستاوردهای طرح نخبه پروری بوده است. هم اینک نیز این طرح که با تشویق وزیر نفت هم همراه بوده، در سطح شهرستان‌های عسلویه، کنگان و دیر با همکاری مسئولین محلی در حال اجراست.

۲- پروژه مدیریت مشارکتی حفاظت پارک ملی نایبند

این پروژه در چارچوب «طرح گفتگو و توسعه» باهدف حفاظت از پارک ملی نایبند به عنوان مهمترین ریه طبیعی منطقه با مشارکت سازمان منطقه ویژه، موسسه مطالعات بین المللی انرژی، موسسه محیط زیستی سنستا و سازمان های محلی در منطقه مطرح و در گام نخست کارگاه آموزشی و کارگاه های مشارکتی آن برگزار گردید. نتایج این طرح به صورت پهنه بندی های مشخص و مکانیزم های مشارکتی تدوین شده و در آستانه اجرایی شدن قرار دارد. هدف طرح تامین مشارکت همه ذینفعان در جلوگیری از تخریب پارک ملی نایبند و احیای آن می باشد.

۳- کمیته تخصصی اسکان کارکنان صنعت نفت

این کمیته حسب درخواست شورای معاونین وزارت، با مدیریت مشاور اجتماعی وزیر نفت تشکیل و طی جلسات و مذاکرات و بازدیدها و تبادل نظرهای میدانی، در گام نخست به بررسی و تدوین سیاست های اسکان کارکنان صنعت مبادرت نمود که نتیجه آن در جلسه شورای معاونین ارائه گردید. متعاقب آن، موضوع تدوین طرحی توسط شرکت ملی گاز و با همکاری مشاور اجتماعی وزیر و مدیر نظارت بر طرح های عمرانی مناطق نفتی مطرح شد که این روند در حال انجام و گزارش نهایی آن به شورای معاونین ارائه خواهد شد.

۴- کمیته تدوین سیاست های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت در موضوع ورزش (در پرتو سند راهبردی ابلاغی ورزش)

کمیته مذکور با مشارکت مشاور اجتماعی و همکاران، مدیران و کارشناسان حوزه ورزش نفت و مدیریت نظارت بر طرح های عمرانی مناطق نفتی، در شرکت ملی گاز تشکیل شد و به بررسی ماده هشت راهبردهای صنعت نفت در ورزش با موضوع «حمایت نفت از ورزش در مناطق عملیاتی به عنوان بخشی از مسئولیت اجتماعی نفت» و تدوین سیاست های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت در موضوع ورزش پرداخت.

این کمیته پس از چند ماه کار کارشناسی در دهم دی ماه سال جاری به کار خود پایان داد. نتیجه کار این کمیته در قالب دو سناریو عرضه گردید تا مدیران ارشد ورزش و نهایتا مقام عالی وزارت در خصوص آنها تصمیم نهایی را اتخاذ کنند. مهمترین موارد بررسی شده در این کمیته موضوعاتی همچون: تعریف مسئولیت اجتماعی در ورزش صنعت نفت، تعریف مناطق عملیاتی، تعریف ذینفعان، حدود و ثغور ارائه خدمات ورزشی و همچنین سیاست های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت در موضوع ورزش را در برمی گیرد.

۴. مشارکت در اجرای طرح «گفتگو و توسعه پایدار در ایران: ایجاد همسویی میان گروه های ذینفع»

این طرح با مشارکت مشاور اجتماعی وزیر و همکاران در پاسخ به پیامدها و چالش های منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در شهرستان عسلویه طراحی و توسط موسسه محیط زیست سنستا و دست اندرکاران محلی در منطقه

ویژه اقتصادی انرژی پارس (شهرستان عسلویه) به مرحله اجرا درآمد. ایجاد موسسه توسعه پایدار نای بند به عنوان یک تشکل مردمی از دستاوردهای مهم این طرح بوده و اجرای کارگاه‌های پهنه بندی مشارکتی پارک ملی نای بند یکی از زیر پروژه‌هایی است که در سال ۱۳۹۴ اجرا شده است.

۵. تدوین نقشه راه بلوغ مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی در وزارت نفت و شرکت‌های زیر مجموعه

تدوین این نقشه راه با کمک موسسه ترویج حاکمیت و مسئولیت شرکتی و با هدف تعیین چشم انداز استقرار و تثبیت مسئولیت اجتماعی شرکتی در صنعت نفت کشور در سال ۱۳۹۳ صورت پذیرفته است.

۶. تدوین طرح ساماندهی اقدامات مبتنی بر مسئولیت اجتماعی شرکتی در صنعت نفت ایران

این طرح با هدف عمده ساماندهی و برنامه محور کردن اقدامات شرکت در زمینه مسئولیت اجتماعی شرکتی جهت پاسخگویی منطقی و متوازن به نیازها و چالش‌های واقعی کارکنان شرکت‌های نفتی، جامعه و محیط زیست، تدوین برنامه‌ها و پروژه‌های مسئولیت اجتماعی شرکت در پرتو روند توسعه محلی، منطقه ای و ملی تدوین گردیده و در اختیار شرکت‌های نفتی قرار داده شده است.

۷. تدوین دستورالعمل مطالعه و اجرای پیوست اجتماعی و فرهنگی پروژه‌های صنعت نفت

این دستورالعمل با هدف مطالعه و مدیریت تاثیرات و پیامدهای پروژه‌های نفتی (در مراحل پیش، حین و پس از اجرای پروژه‌ها) تدوین شده و در حال نهایی سازی است.

۸. تدوین سیاست‌های اجتماعی پیشنهادی صنعت نفت

به منظور مدیریت تاثیرات صنعت نفت در مناطق عملیاتی و ساماندهی کمک‌ها و حمایت‌های اجتماعی صنعت نفت در قبال کارکنان صنعت، جوامع محلی و محیط پیرامونی و همچنین کمک به ارتقای رفاه اجتماعی در آن مناطق در چارچوب تاثیرات صنعت، بگونه ای که موجبات افزایش رضایتمندی کارکنان و ساکنان جوامع محلی را دربرداشته و نهایتاً منجر به افزایش بهره وری و تولید پایدار گردد، سیاست‌های اجتماعی پیشنهادی صنعت نفت به شرح زیر تدوین گردیده است:

- بکارگیری پتانسیل‌های اجتماعات محلی در جهت کمک متقابل صنعت نفت و جامعه میزبان به یکدیگر
این سیاست به پتانسیل و در عین حال چالش اقتصادی و اشتغال در مناطق نفتی معطوف است. مطالعات و بررسی‌ها نشان داده است که اشتغال و مسائل اجتماعی از دغدغه‌های اصلی ساکنان جوامع محلی این مناطق است. از میان رفتن مشاغل سنتی (کشاورزی و ماهیگیری و...) در اثر حضور صنعت در منطقه، چالش معیشتی و رفاهی را برای ساکنان در پی آورده است. رفع این چالش و توسعه اشتغال‌های جایگزین امری ضروری در این مناطق است. همچنین، جابجایی نیروی کار غیربومی و شکل گیری مناسبات جدید نیز

پیامدها و مسائل اجتماعی متعددی را رقم می زند. کاستن و از بین بردن این چالش ها مستلزم توجه و برنامه ریزی مدیران و مسئولین صنعت نفت در محورهایی همچون: کمک به کارآفرینی محلی، توان افزایی جوامع محلی از طریق توسعه آموزش های پایه و مهارتی، کمک به تحقق زنجیره تأمین کالا و خدمات محلی و توسعه مشاغل محلی جدید، کمک به کاهش یا رفع مسائل و بحران های اجتماعی (اعتیاد، طلاق، نا امنی، اعتراض و شورش و...) می باشد. برای تحقق این محورها، از یک سو لازم است واحدهای آموزش (وزارتی، سازمانی، شرکتی) موجود در صنعت نفت در همکاری با سازمان های متولی و ذیربط (دولتی و غیر دولتی) در این زمینه فعال شده و مشارکت کنند و از سوی دیگر، مجریان پروژه ها همزمان با اجرا، برنامه ریزی جهت توسعه «آموزش مهارت های پایه معیشتی و اجتماعی» در مناطق عملیاتی را آغاز نمایند.

- کمک به تحقق مشارکت میان صنعت نفت، دستگاهها و مردم در مناطق نفت و گاز خیز
نبود مشارکت یکی از چالش های مهم در مناطق نفت و گاز خیز کشور است که پیامدهای آن گریبانگیر صنعت نفت می باشد. در مناطق نفتی ارتباط کارآمدی میان سه ضلع صنعت نفت، مردم و دستگاه های دولتی شکل نگرفته است. در این مناطق معمولاً دو ضلع دیگر (مردم و سازمان های دولتی) ارتباط یک سویه با صنعت نفت داشته و در بسیاری موارد مسئولیت های خود را به دوش صنعت نفت نهاده و سربار آن می شوند.
در این باره اندیشیدن به راهکارهای اساسی از جمله تشکیل انجمن ها و تقویت نهادهای مردمی موجود در جهت تبیین و تثبیت روابط متقابل صنعت، مردم و دستگاه ها، همچنین تدارک مکانیزم های حقوقی و بکارگیری تسهیلات اجتماعی برای شکل دادن به یک چارچوب مشارکتی قانونی و مسئولانه ضروری است.

- ساماندهی و نظارت بر اقدامات عام المنفعه صنعت نفت در مناطق نفت و گاز خیز کشور
صنعت نفت خدمات عام المنفعه (بهداشتی - درمانی، آموزشی، اقتصادی، عمرانی) فراوانی را در اختیار جوامع محلی می گذارد. اما در حال حاضر نابسامانی های متعددی در ارائه این کمک ها و خدمات وجود دارد. از جمله این نابسامانی ها می توان به پراکنده و سلیقه ای بودن کمک ها و حمایت ها، نامشخص ماندن میزان انطباق کمک ها و حمایت ها با نیازهای واقعی ذینفعان و بار مالی بر دوش صنعت نفت اشاره کرد.
ایجاد ساختار و داشتن استراتژی و برنامه یکپارچه و مشخص در این زمینه و در قالب موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR) و همچنین استاندارد مربوط بدان (ایزو ۲۶۰۰۰)، و بالاخره بکارگیری نظام یکپارچه گزارش دهی اقدامی اساسی در این باره خواهد بود.

- مطالعه و اجرای پیوست اجتماعی - فرهنگی برای پروژه های صنعت نفت
تا به امروز در قبال تاثیرات پروژه های نفت و گاز کشور سیاست اجتماعی مشخصی تدوین و بکار گرفته نشده است. در حالی که «پیوست اجتماعی - فرهنگی» در کشورهای توسعه یافته و بسیاری از کشورهای در

حال توسعه مورد توجه و عمل بوده و به صورت چارچوبی مشخص در آمده است. این چارچوب تحت عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی» یا SIA (Social Impact Assessment) مطرح می باشد.

پیوست اجتماعی - فرهنگی به مجموعه ای از پیشنهادات و دستورالعملها برای ارزیابی و مدیریت تأثیرات اجتماعی مثبت و منفی هر اقدام توسعه ای گفته می شود. از خلال مطالعه و اجرای پیوست مذکور، ابعاد و پیامدهای اجتماعی - فرهنگی هر طرح یا پروژه شناسایی و اقدامات لازم جهت کنترل و مدیریت تأثیرات آنها صورت می پذیرد. اکنون مدیریت بهینه تأثیرات صنعت نفت روی جوامع محلی و کارکنان صنعت در مناطق عملیاتی نیازمند بکارگیری مطالعات پیوست یاد شده و اجرای نتایج آن است..

- توسعه سکونتگاههای کارکنان صنعت نفت در فضاهای شهری موجود به جای شهرک سازی چالشهای متعددی در سکونتگاههای کارکنان صنعت و خانوادههای آنان در مناطق نفت و گاز خیز کشور وجود دارد. امکانات رفاهی محدود، سطح پایین روابط و تعاملات با مردم بومی، عدم احساس تعلق به سکونتگاه، بروز آسیبهای اجتماعی و روانشناختی (طلاق، اعتیاد، افسردگی و...) از جمله این چالشهاست. پیامد چالشهای مذکور خود را به صورت بروز نارضایتی، نگرش منفی نسبت به شغل و صنعت، ترک کار و... نشان می دهد.

از این رو، ضرورت دارد سیاست ایجاد سکونتگاه برای کارکنان صنعت و خانوادههای آنان، در نقاط شهری و با معیارهای زندگی شهری و مبتنی بر روابط اجتماعی متقابل (میان کارکنان با یکدیگر و کارکنان با جامعه بومی) مورد توجه باشد.

- تنویر افکار عمومی در خصوص اقدامات اجتماعی صنعت نفت
صنعت نفت در طول حیات بیش از یکصد ساله خود دریایی از کمکها، حمایتها و اقدامات اجتماعی را در قبال جوامع بومی و میزبان عرضه کرده است. اما تصویر شایسته ای از صنعت در ذهن مردم (بویژه جوامع محلی) وجود ندارد و خود این امر مطالبات بیشتر از سوی آنان و نهادن هزینههای روزافزون بر دوش صنعت نفت را دامن زده است.

متأسفانه تاکنون کارنامه جامعی از این کمکها و اقدامات صنعت نفت در قبال جامعه عرضه نشده است. از این رو می طلبد که در پرتو سیاست تنویر افکار عمومی و مدیریت نگرشها نسبت به این صنعت، کمکها و اقدامات یاد شده از طریق سازوکارهای رسانه ای و اطلاع رسانی، معرفی شوند.

اقدامات ترویجی

برخی از این اقدامات عبارتند از:

۱. برگزاری همایش مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

این همایش، توسط مشاور اجتماعی وزیر نفت و همکاران از سال ۹۴ طراحی و بطور جدی مورد پیگیری قرار گرفت. دانشگاه تهران و موسسه مطالعات بین المللی انرژی در برگزاری این همایش با مشاور اجتماعی وزیر همکاری داشتند. همایش مذکور که در ۲۸ و ۲۹ اردیبهشت سال ۹۵ در پژوهشگاه صنعت نفت برگزار شد بستری بود برای درک مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت و ارتباط آن با صنعت نفت و پنجره‌ای است به سوی اطلاع‌رسانی، تغییر نگرش و ساماندهی در فعالیتهای مرتبط با CSR در این صنعت بزرگ کشور.

ریاست همایش به عهده آقای دکتر منصور معظمی (معاون وزیر و رئیس هیات عامل سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران)، ریاست شورای سیاستگذاری آن به عهده آقای مهندس کاظم وزیریهامانه (قائم مقام وزیر نفت)، دبیری همایش به عهده آقای دکتر سید امیر طالبیان (مشاور اجتماعی وزیر نفت) و ریاست شورای علمی آن به عهده خانم دکتر نسرین جزینی (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی) بود.

همایش مسئولیت اجتماعی نفت در خاتمه بیانیه زیر را عرضه کرد:

بسم الله الرحمن الرحيم

بیانیه همایش مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

(۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۵)

طی دو روزی که همایش مسئولیت اجتماعی صنعت نفت برگزار گردید، پانل‌ها، سخنرانی‌ها، تبادل تجربه‌های مختلف ملی و بین المللی ارائه گردید. در این رویداد دو روزه موارد و موضوعات ذیل مورد توافق شرکت کنندگان همایش قرار گرفت:

۱- توافق بر نیاز و الزام سیاست، استراتژی، نقشه راه و برنامه‌های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت با تکیه بر اجرای اقتصاد مقاومتی

۲- ایجاد ساختار و سازوکار مسئولیت اجتماعی شرکتی در بدنه سازمانی صنعت نفت (در سطوح وزارتی، سازمانی و شرکتی این صنعت) با ماهیت مشارکتی، جامع نگر و نظارتی در جهت ساماندهی و نهادینه کردن این نوع مسئولیت در صنعت نفت (در سطح وزارتی، بنا به تاکید مقام عالی وزارت نفت، مشاور اجتماعی وزیر در سطح مدیرکل در ساختار جدید سازمان نفت به فعالیت ادامه داده و متولی امور اجتماعی و مسئولیت اجتماعی صنعت نفت خواهد بود)

۳- آموزش، ترویج و توسعه تفکر استراتژیک مسئولیت اجتماعی در سطوح مختلف صنعت نفت

۴- نهادینه سازی حضور و مشارکت زنان در ساختار سیاستگذاری مسئولیت اجتماعی ستاد وزارت و چهار شرکت اصلی نفت

۵- پیگیری تحقق مسئولیت اجتماعی شرکت در بهبود کیفیت زندگی و توان افزایشی کارکنان زن و خانواده‌های کارکنان در مناطق عملیاتی

۶- گزارشدهی عملکرد مجموعه شرکت های صنعت نفت در پرتو استاندارد ۲۶۰۰۰ و چارچوب جهانی

GRI

۷- ارزیابی عملکرد و فعالیت های مسئولیت اجتماعی شرکت های نفتی و اعطای جایزه CSR صنعت نفت

۸- ارتباط و تبادل گفتمان مداوم با تجارب بین المللی در توسعه پایدار و مسئولیت اجتماعی شرکت

۹- برگزاری همایش مسئولیت اجتماعی شرکت در سطح بین المللی، با همکاری شرکت های زیرمجموعه

صنعت نفت و صنایع مهم دیگر

۱۰- انجام ارزیابی تاثیرات صنایع نفت و گاز و سایر صنایع بر جوامع محلی و محیط زیست

۱۱- همسویی گروه های ذینفع برای اعمال سیاست های مسئولیت اجتماعی شرکت بر کلیه شرکت ها و

سازمان های درگیر در سطح ملی و بین المللی

۱۲- ارتقاء جایگاه صنعت نفت در جامعه از طریق اعمال سیاست های مسئولیت اجتماعی و توسعه پایدار

۱۳- تاکید بر برقراری و حفظ مشارکت کلیه ذینفعان اعم از صنعت نفت، نهادهای محلی و ملی،

دستگاه های دولتی، شرکت های خصوصی خاصه پیمانکاران در فعالیت های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

۱۴- برنامه ریزی و عملیاتی نمودن برنامه های مسئولیت اجتماعی در قراردادهای خارجی و نیز کلیه

قراردادهای پیمانکاران، به گونه ای که در منطقه عملیاتی تحت پوشش قادر به انجام وظایف اجتماعی باشند.

در خاتمه، حضور مقامات محترم وزارت نفت، وزارت بهداشت و درمان و معاونت حقوقی ریاست

جمهوری در این همایش را ارج نهاده و از همراهی و حمایت ایشان در قبال ترویج و توسعه مسئولیت اجتماعی

شرکت قدردانی می نمایم. از مدیران عامل شرکت های حامی، مدیران عامل چهار شرکت اصلی و سازمان ها و

شرکت های تابعه صنعت نفت و همچنین از قاطبه شرکت کنندگان همایش و دست اندرکاران برگزاری آن

کمال سپاسگزاری را داشته و موفقیت آنان را در وادی کار و زندگی آرزو مندیم.

سید امیر طالبیان

دبیر همایش مسئولیت اجتماعی صنعت نفت

۲. برگزاری کارگاه های آموزشی تسهیلگری اجتماعی در صنعت نفت در اواخر سال ۱۳۹۲

به منظور تحقق سیاست هماهنگ سازی (همگام سازی) توسعه اجتماعی همگام با توسعه صنعتی در منطقه

پارس جنوبی، ضرورت توجه به امر مهم مشارکت جوامع بومی و محلی پیرامون بیش از پیش احساس شد. بر

این اساس، رهیافت تحقق مشارکت مردم به منظور حل چالش های موجود در منطقه اقتضاء می نمود که تعامل

سازنده، گفتگوی دوجانبه و هم اندیشی نفت و مردم سامان دهی شود. به همین سبب ضرورت برگزاری کارگاه

های تسهیل گری اجتماعی بعنوان یکی از ابزارهای موثر تحقق این مهم در دستور کار قرار گرفت. این امر

بویژه در جهت تعامل صنعت نفت با جوامع پیرامونی و جلب مشارکت مردم محلی در توسعه محلی و اجرای

برنامه های مسئولیت اجتماعی صنعت نفت حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت مورد توجه واقع شد.

بر همین اساس ضمن رایزنی با آموزش شرکت ملی نفت ایران، نسبت به تدوین سرفصل های مرتبط با موضوع تسهیلگری اقدام و پس از بررسی، دوره تسهیلگری اجتماعی به عنوان یک دوره آموزشی دارای کد در آموزش شرکت ملی نفت ایران به تأیید و تصویب رسید.

این گونه کارگاه ها، با هدف تربیت تسهیلگر (متشکل از مدیران و کارشناسان نفتی، نهادهای غیر دولتی و مردم) بستری مناسب برای تعامل و مشارکت همه ذینفعان برای رسیدن توسعه محلی است. کارگاه های تسهیلگری اجتماعی طی دو دوره نسبت به تربیت بیش از ۲۰ نفر از گروه های فوق الذکر اقدام نمود. دوره اول از تاریخ ۷ تا ۱۰ بهمن ماه ۱۳۹۲ در عسلویه و دوره دوم از تاریخ ۴ تا ۷ اسفند ماه ۱۳۹۲ در اهواز برگزار گردید. برگزاری کارگاه های تسهیلگری اجتماعی در سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس و برخی شرکت های نفتی تداوم یافت. برگزاری موفقیت آمیز این دوره ها و انعکاس خروجی های آنها در شرکت های مختلف زمینه ساز درخواست برگزاری این دوره در سایر شرکت های نفتی گردید.

اکنون بتدریج زمینه برای اجرای برنامه های اجتماعی و مسئولیت اجتماعی شرکتی از طریق دوره دیدگان (تسهیلگران اجتماعی) فراهم آمده و دوره دیدگان (تسهیلگران اجتماعی صنعت نفت) می توانند در فرآیند تعامل سه ضلع نفت- مردم- سازمان ها نقش آفرین گردند. بدیهی است اهمیت امر مهم تحقق مشارکت جوامع پیرامونی صنایع نفت و گاز اقتضاء می نماید دوره های بیشتری توسط شرکت های نفتی به منظور ایجاد تفاهم، تعامل و گفتگو میان گروه های ذینفع در امر توسعه اجتماعی و صنعتی منطقه برگزار شود.

سایر اقدامات ترویجی

- سفر به مناطق نفتی و برگزاری نشست های ترویجی مسئولیت اجتماعی شرکت (با هدف آشناسازی و ساماندهی در موضوع اقدامات و کمک های شرکت ها به جوامع محلی)
- آموزش و ارائه مشاوره در زمینه مسئولیت اجتماعی شرکت برای برخی شرکت های نفتی فعال در زمینه مسئولیت اجتماعی شرکت (شرکت پالایشگاه گازی فجر جم، شرکت ساخت و مهندسی تاسیسات دریایی، شرکت پتروپارس و...)
- برگزاری کارگاه آموزشی مسئولیت اجتماعی شرکت در موسسه مطالعات بین المللی انرژی برای مدیران و کارشناسان شرکت های نفتی و وزارت نفت

تعاملات برون وزارتی

مسئولیت اجتماعی شرکتی یا سازمانی در صنعت نفت خواه ناخواه باید با ساختارهای سازمانی دیگری در تعامل قرار گیرد چرا که هریک از سازمانها در جامعه عهده دار اموری هستند که با مسئولیت اجتماعی یاد شده مرتبط اند. وزارت نفت متناسب با دغدغه های خود از طریق حوزه مشاور اجتماعی و دیگر بخش ها کوشیده

است در این راستا به موضوعات اجتماعی مختلف توجه و با سازمانهای ذیربط ارتباط و تعامل برقرار کند از جمله:

۱. توجه به مسئولیت اجتماعی در زمینه شناخت و پاسداشت میراث صنعتی - فرهنگی مناطق نفت و گاز خیز (زمینه تفاهم با سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی)

یکی از محورهایی که در حوزه نفت و گاز مغفول مانده بود موضوع همزیستی یا بطور دقیق تر «بد زیستی» صنعت و فرهنگ در مناطق نفت و گاز خیز کشور است. تاریخ نفت به ما می گوید که در اغلب نواحی نفت خیز، در کنار منابع پول ساز نفت، منابعی فرهنگی ساز وجود داشته اند که با از راه رسیدن صنعت نفت، اهمیت شان مورد توجه قرار نگرفته و در برخی موارد رو به زوال نهاده اند. جزیره خارگ نمونه ای از این نواحی است که تقریباً به تمامی در صنعت نفت محو شده است. امروزه از آثار باستانی چند ملیتی در این جزیره جز معدودی باقی نمانده است.

اما یکی از ابعاد توجه حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت، توجه به مقوله نفت به عنوان یکی از جنبه های «فرهنگ ملی» است. بدین معنا که نفت در بستر تاریخی خود عناصری از فرهنگ را خلق کرده که در زندگی ایرانیان باز نمود دارد. این عناصر از حوزه زبانی و واژگان خاص تا اشیای صنعتی - تاریخی نفت را در بر می گیرد. بر این اساس، محورهای چندی برای شناساندن صنعت - فرهنگ نفت و میراث صنعتی - فرهنگی نفت و گاز در حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت مورد توجه و اقدام قرار گرفته است. این محورها بطور مشترک با همفکری مشاور اجتماعی وزیر و با سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور مطرح گردیده است که عبارتند از: همکاری در ایجاد موزه نفت، همکاری در تدوین دانشنامه نفت، زبان شناسی نفت، سرشماری پدیده های اجتماعی و فرهنگی نفت، توسعه گردشگری در مناطق نفت و گاز خیز، برگزاری دوره های تخصصی گردشگری نفت و گاز، ایجاد دپارتمان های میراث فرهنگی نفت، توجه به موضوع نفت در کتب درسی، ایجاد و گسترش امکانات فرهنگی در مناطق نفت و گاز خیز.

۲. توجه به مسئولیت اجتماعی در زمینه پیوند محیط زیست، محیط اجتماعی و محیط صنعتی (زمینه تفاهم با سازمان محیط زیست)

پیامدهای زیست محیطی همواره از دغدغه های جوامع و دولت هاست. استقرار صنعت نه تنها جوامع انسانی که جوامع طبیعی را نیز از همان ابتدا تحت تاثیر قرار می دهد. بسیاری از سازمانها و شرکت های نفت و گاز حمایت ها و اقدامات کاهش ریسک را در قبال فعالیتهای خود در محیط های طبیعی و اجتماعی اعمال می کنند، اما امروزه همگان بدین نکته اذعان دارند که بدون مشارکت و حضور ساکنان جوامع محلی، امکان حفظ و پایداری محیط زیست میسر نیست. حوزه مشاور اجتماعی وزارت نفت اکنون دست به برانگیختن ساکنان جوامع محلی در نواحی نفت و گاز خیز زده و به عنوان نخستین اقدام، در منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، نهادهای محلی و مردمی را مورد توجه قرار داده است. هدف این است که خود ساکنان محلی انگیزه های لازم را برای حفظ و پاسداشت محیط زیست داشته باشند و تعامل محیط اجتماعی، محیط زیست و محیط صنعتی

زمینه را برای کاهش و کنترل اثرات صنعت نفت و گاز در منطقه فراهم سازند. این تعامل همچنین در ادامه می تواند زمینه را برای رفع چالش های اجتماعی و فرهنگی نیز مهیا کند و بستر همکاری میان صنعت نفت و سازمان محیط زیست باشد.

نتیجه

صنعت نفت همواره در طول تاریخ پر فراز و نشیب خود به محیط اجتماعی پیرامون خود توجه داشته و مناسبات و حمایت های اجتماعی خود را تداوم بخشیده است. این صنعت در غرب کشور نخستین پایه های یک تمدن شهری مرتبط با خود را در هیئت مسجد سلیمان و سپس آبادان پدید آورد. اما گذر ایام بالندگی یکی و افول دیگری را رقم زد. تحولات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بعدی در ایران و جهان، بویژه وقوع انقلاب اسلامی، نظم و مناسبات پیشین صنعت در قبال محیط اجتماعی و جامع پیرامون صنعت را دچار تغییر نمود، اما هیچگاه ارتباط صنعت با پیرامون خود قطع نشد. توسعه صنعت نفت در مناطق مختلف سازوکارهای جدیدی در نزد برخی از شرکت های نفتی جهت پاسخگویی به مطالبات اجتماعی را پدید آمد که ماهیتا بر مسئولیت اجتماعی شرکتی استوار بودند. اما این سازوکارها پراکنده و سلیقه ای ایجاد شده و از جامعیت و یکپارچگی برنامه و اقدام برخوردار نبودند. لذا همگام با گسترش حمایت ها و کمک های صنعت در مناطق عملیاتی، نوعی عدم توازن در توسعه محلی نیز رقم می خورد. در سالهای اخیر با ایجاد حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت، باب تازه ای در توجه صنعت نفت به محیط پیرامونی گشوده شد و موضوع مسئولیت اجتماعی صنعت نفت بطور هدفمند مد نظر قرار گرفت تا هم پیامدهای اجتماعی و محیط زیستی صنعت نفت در مناطق نفتی را مدیریت نماید و از چالش های صنعت بکاهد و هم به توسعه محلی در آن مناطق مدد رساند.

منابع

۱. وندال ، فرنیچ و سسیل، اچ. بل (۱۳۸۳)، مدیریت تحول در سازمان، ترجمه سید مهدی الوانی و حسن دانایی فرد، انتشارات صفار ، چاپ سوم، تهران
۲. عباسی شهنی، دانش (۱۳۸۲)، تاریخ مسجد سلیمان، نشر هیرمند، چاپ اول، تهران
۳. یاوری، منوچهر، (۱۳۸۷) شهر من مسجد سلیمان ، نشر اکنون، چاپ اول، تهران
۴. امیدوار، علیرضا (۱۳۹۲)، استاندارد ۲۶۰۰۰، موسسه ترویج حاکمیت و مسئولیت شرکتی، انتشارات گندمان، چاپ دوم، تهران
۵. مقاله خوانین بختیاری، دولت انگلیس و سیاست های نفتی، غفار پوربختیار، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، شماره ۴۱

۶. مقاله مسجد سلیمان، شرکت شهری مدنیت یافته، کمال اطهاری، نشریه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۴۷ و ۴۸
۷. حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت (۱۳۹۳)، گزارش طرح ارزیابی مشارکتی زیرساخت های عسلویه، تهران
۸. موسسه توسعه پایدار و محیط زیست - سنستا (۱۳۹۲)، طرح الگوی مدیریت مشارکتی حفاظت از پارک ملی ناینند توسط جوامع بومی، تهران
۹. موسسه توسعه پایدار و محیط زیست - سنستا (۱۳۹۲)، گزارش تحلیلی - توصیفی طرح گفتگو و توسعه در ایران: ایجاد همسویی میان گروه های ذینفع، تهران
۱۰. موسسه مطالعات بین المللی انرژی، پژوهشکده حقوق، محیط زیست و توسعه پایدار (۱۳۹۳)، پروژه مطالعات اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و زیست محیطی مناطق نفتی غرب کارون، تهران
۱۱. فضلی، هوشنگ (۱۳۹۵)، آشنایی با حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت، حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت، تهران
۱۲. واحد برنامه ریزی و کنترل پروژه طرح کمک به عمران مناطق نفت خیز (۱۳۹۲)، طرح کمک به عمران مناطق نفتخیز، گاز خیز و محروم کشور، روابط عمومی شرکت ملی نفت ایران، تهران
۱۳. طالبیان، سید امیر و همکاران (۱۳۹۳)، گزارش مطالعه و تدوین مسئولیت های اجتماعی شرکت ها، مورد مطالعه: موسسه مطالعات بین المللی انرژی، موسسه مطالعات بین المللی انرژی، تهران
۱۴. احسانی، کاوه (۱۳۷۸)، تجدد و مهندسی اجتماعی در شرکت - شهرهای خوزستان: نگاهی به تجربه آبادان و مسجد سلیمان. گفتگو، شماره ۲۵
۱۵. اطهاری، کمال (۱۳۷۰)، مسجد سلیمان، شرکت - شهری مدنیت یافته، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۴۷ - ۴۸ مرداد
۱۶. اسناد و تصاویر تاریخی مربوط به صنعت نفت (موزه و اسناد صنعت نفت)
۱۷. شماره های مختلف نشریه مشعل
۱۸. اسناد و گزارشات موجود در حوزه مشاور اجتماعی وزیر نفت
۱۹. سایت های سازمان ها و شرکت های نفتی (وزارت نفت، سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، شرکت عملیات غیر صنعتی ماهشهر، شرکت عملیات غیر صنعتی بازار گاد)
۲۰. تجربیات و مشاهدات میدانی

21. Petroleum Review, www.energyinst.org/information-entre/ei-publications/petroleum-review/petroleum-review-february-2012.

22. Commission of the European Communities (2002), "Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development", Brussels, P.3